

דף י.

מתנני' היתר נדרים פורחין באויר, ואין להם על מה שיסמכו.

תוכן ענינים

- א. בענין גדר התרת נדרים.
- ב. בענין הא דנשבעין לקיים את המצוה.
- ג. בענין ריקוד בחג הסוכות.
- ד. בענין שליחות במעילה.

א] מ"ט התרת נדרים במיוחד פורחין באויר בלי מקום לסמוך. וגדר התרת נדרים.

- א. הרמב"ן עה"ת (פי' מטות ל' ב') ואור החיים (שם) כתבו דפרשת נדרים נאמר לראשי המטות, ועוד הביאו מתנני' דידן דהיתר נדרים פורחין באויר, וביארו הטעם משום דאם ידעו ההמון עם יבואו לזלזל בנדרים, ולכן נתחכם הקב"ה ומסר ההיתר לגדולי ישראל שהם ידעו ויבחינו חילוקו המפשטם שבהיתר [עיי' הרמב"ן ואוה"ח כל חד כלשונו].
- ב. בעיקר גדר וטעם של היתר נדרים כתב הרמב"ם [וכעיי' הוזכר ברמב"ן הנ"ל] וז"ל (הלי' שבועות פי' הי"א וב'): מי שנשבע שבועת ביטוי ונחם על שבועתו וראה שהוא מצטער אם יקיים שבועה זו וכו' הרי זה נשאל לחכם אחד או לגי' הדיוטות וכו' וזהו הנקרא היתר שבועות. ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב, אלא כך למדו ממש רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב 'לא יחל דברו' שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט נפש כענין שנאמר וחללת את שם אלקיך, אבל אם ניחם וחזר בו חכם מתיר לו, עכ"ל.
- ג. ומשמע מהרמב"ם דכל עיקר יסוד האיסור של לא יחל דברו הוא שלא יעשה דבריו חולין וכאילו אינן כלום, ולכן כל שמתירו עפ"י חכם עם איזה טעם וסמך [כפתח וחרטה] שוב אינו באופן של חולין ושפיר יש טעם להתירו.
- ד. אולם הגאון הרב מאיר שטערן שליט"א ראש ישיבת פאסיק (מובא בתהלה ליונה עמ' תשי"ד) ביאר באופ"א, דהקשה איך כתב הרמב"ם דלא נאסר אלא דרך קלות ראש בשאט נפש, והא אפילו בעבר בשוגג הוי עבירה דהלאו הוא בכל גווני ורק דיש דין התרה שהחכם מתיר את הנדר, [וכן קשה להיפוך הרי בלי התרת חכם גם שאינו עם קלות ראש ושאט נפש יש איסור בעצם מלעבור על הנדר, וא"כ מהו כוונת הרמב"ם דזה שנאמר לא יחל ר"ל שלא יחלל בעצמו דרך קלות ראש. והעיר עוד עיי' ש].
- ה. ועל כן כתב לייסד דבאמת דיש שני חלקים בכל נדר ושבועה, הא' מעשה הנדר דהיינו הדיבור, והב' חלות הנדר דהיינו האיסורים החלים עליו מחמת הדיבור [ואף בנדר שיחול לאחר ל' יום שאינו יכול לחזור ובעי' התרה, מעשה הנדר נעשה עכשיו ורק דחלות האיסור היא לאחר ל'], והתרת חכם מתיר חלות האיסור שחל עיי' הנדר, אבל הדיבור נשאר קיים ואכתי אסור לו 'לחלל דיבורו' ועיי' כתב הרמב"ם דמהני דעיי' שהותר הנדר דשוב לא מקרי שעובר על הדיבור כדרך קלות ראש בשאט נפש, ונמצא דבלי התרת חכם גם בלי קלות ראש נאסר, וכל הך ענינא הוא רק בדין השני של הדיבור.
- ו. המב"ט בקרית ספר (הלי' נדרים פי"ג) כתב וז"ל ואני אומר כי יש חילוק בין התרת חכם להפרת הבעל, כי התרת חכם אינו מסלק מכל וכל הנדר אלא עדיין יש לו קצת עונש על נדרו, ואפילו אחר שהתיר לו חכם וכאומרם ז"ל היתר נדרים פורח באויר כי אין להם אלא סמך מועט בתורה וכו', עכ"ל. וצ"ב טובא מהכ"ת שיהא "קצת עונש" גם לאחר שהתירה התורה מדין התרת נדרים. וביאר הראש ישיבה שליט"א דלהנ"ל א"ש דעדיין קיימת דיבור של הנדר ושפיר שייך קלות ראש בנדרים לעבור עליו ושייך קצת עונש.

דאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר נשבעתי ואקימה

לשמור משפטי צדקך [כלומר מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה כדי שימהר ויזדרז לקיימה, רש"י].

- ב] מבואר דכוונת הקרא דמצוה לישבע לקיים את המצוה, ונחלקו הראשונים האם בשביל כך חל השבועה או הנדר, או דאינו אלא זירוה בעלמא ולא חל כלום.
- א. הר"ן בנדרים (דף ה.) כתב דלא נתמעט מושבע ועומד אלא מקרבן אבל בל יחל איכא, ונמצא דשפיר חל שבועה על דבר מצוה. וכן כתב בעל המאור (שבועות יב: מדפיו) וז"ל והנשבע לקיים מצות עשה השבועה והנדר חלין עליו למלקות אבל לא לקרבן לפי שאינה בלאו והן, עכ"ל.
- ב. הרמב"ן (מלחמות שם, ועה"ת פי' מטות) חלק עליו וכתב דאינו חל לא לקרבן ולא למלקות. וכן כתבו עוד ראשונים.
- ג. הקצה"ח (סי' ע"ג סק"ה) כתב דאפילו להרמב"ן דס"ל דגם ממלקות אימעט משום דאינו בלאו והן, מודה דאיסורא מיהא איכא דאי ליכא שום איסור איך אמר דוד נשבעתי ואקימה דנשבעים לקיים המצוה כדי לזרוזי נפשיה, ומאי זירוה איכא בשבועה כיון דלא תוסיף כחה כלל. וכן דייק מהטור (יו"ד סי' רל"ו) דעבירה איכא בכל דבר שישקר בשבועתו עיי'.

ד. באפיקי ים (ח"א סי' ל"ו אות ד') הוכיח מדברי הראשונים דליכא איסור כלל, ורק קמ"ל דלא מקרי מוציא שם שמים לבטלה, אבל ליכא שום איסור לעבור עליו [נורק דיתכן דלמפרע יהיה שבועת שוא ע"ש מה שהביא מהמאירי].
ה. והקשה על הקצה"ח דלאחר דנתמעט מבל יחל דברו, איזה איסור יהיה בו. במלואי חושן (שם) הביא מחידושי ר' שמואל (נדרים דף ה.) שתי דצ"ל דנלמד מהאי קרא גופא דנשבעתי ואקיימה דהשבועה מועלת, ומדברי קבלה חל השבועה.

דף י:

ממאי דהאי וחגותם אותו חג לה' זביחה, דלמא חוגו חגא קאמר רחמנא וכו', אלא אתיא מדבר מדבר, כתיב הכא ויחוגו לי במדבר וכתוב התם הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מה להלן זבחים אף כאן זבחים.

[מבואר דפשוטו של מקרא היה מתפרש 'חוגו חגא' וע"י הגז"ש נלמד לקרבן החגיגה. י"מ דמ"מ קיימת פשוטו של מקרא.]

- א. רש"י פי' חוגו חגא להרבות שמחה. ותוס' ורבינו חננאל פי' לשון מחולות, כמו יחוגו וינוע כשכור.
- ב. הנצי"ב (העמק דבר דברים ט"ז ט"ו) כתב דאע"ג דקיבלו חז"ל דקרא דחגותם אותו חג לה' קאי לענין תשלומין לקרבן החגיגה לז' ימים, מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דלשון תחוג משמע שמחה בריקודים ומחולות וכדחזינן בסוגיין.
- ג. וכתב עפ"י דבמדרש הקשו למה לי חגיגה ושמחה, וצ"ב הקושי, ולהנ"ל הביאור דחגיגה ר"ל ריקוד וזהו מלבד השמחה, וע"ז תירצו דישאל ועובדי כוכבים באו לדין לפני הקב"ה, וכשישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולבין ואתרוגין בידיהן אנו יודעין דישאל נצח, ור"ל מלבד מצות שמחה יש ענין מיוחד של 'ריקוד' שהוא לאות על הנצחון.
- ד. בתוי"ט (ר"ה פ"א מ"ב) דייק כן ממתני' שם דהובא שהעולם נידון בפסח ועצרת וחג, והקשה למה סוכות מקרי 'חגי' סתם ופסח ושבועות לא נקראו 'חגי'. וביאר הטעם וז"ל והא דמיחד שם חג לסוכות טפי מפסח ועצרת וכו' מלת חג הנחתו הראשונה על המחול והריקוד, אי לאו גז"ש דמדבר מדבר כמ"ש בספ"ק דחגיגה, והרד"ק כפי הפשט מפרשו כן מענין ריקוד וטפוח לשמחה, ובסוכות היתה שמחה יתירה של בית השואבה לפיכך ראוי הוא להקרא ביחוד בשם חג, ומפני כן אומרים בו בתפלה זמן שמחתנו, עכ"ל.
- ה. מבואר מהנ"ל דיש ענין מיוחד של ריקוד בחג הסוכות, להנצי"ב משום הנצחון של ימי הדין, ולהתוי"ט משום דנאמר בו שמחה יתירא. [אולם באבני המקום העיר דהנצי"ב בפ' משפטים (כ"ג י"ד) כתב ענין הריקוד בכל המועדים וצ"ע].

מעילות. לא נצרכא אלא לכדתנן השליח שעשה שליחותו בעה"ב מעל... וכי עשה שליחותו אמאי מעל וכי זה חוטא וזה מתחייב היינו כהררין התלויין וכו'.

[מבואר חידוש התורה דבמעילה יש שליח לדבר עבירה, ונחלקו גדולי האחרונים בגדר הך דין חדש של שליח לדבר עבירה במעילה, ונ"מ אי נוהג שאר דיני שליחות בשליחות דמעילה. (הסוגיא נמצא להלן בהרחבה עם צילומי מראה מקומות).]

- א. מבואר דבעה"ב שנתן מעות הקדש [בשוגג] לשלוחו לקנות בהן טלית, והלך השליח וקיים שליחותו, אז אמרינן דשליחותו קיימת ומעל בעה"ב, והבעה"ב חייב בקרן של המעות עם חומשו, ועוד חייב להביא קרבן אשם מעילות.
- ב. והגמ' הקשה היכן מצינו 'זה חוטא וזה מתחייב', ובקידושין (דף מב:) הקשו בנוסח אחר הא בכל התורה 'אין שליח לדבר עבירה', ותירצו דלפינן גז"ש חטא חטא מתרומה, ולכן במעילה גם בדבר עבירה יש שליחות.
- ג. בנתיב"מ (סי' קפ"ב סק"א) הקשה דמצינו עוד חידוש במסכת מעילה (דף כא.) דשילח ע"י חרש שוטה וקטן, ג"כ חייב המשלח במעילה, הא לאו בני שליחות נינהו. ותירץ דבר יסודי דבהנך דברים דנדרבה בהו שליח לדבר עבירה, לאו מאתם גם אתם ילפינן אלא מקרא דנדרבה בהו שליחות. והוי ענין אחרת של שליחות, ושפיר יועיל בקטן וע"י עכו"ם.
- ד. האחרונים (קה"י מעילה סי' י', ועוד) ביארו הדברים דיש שני מיני שליחות אי שליחות לקנינים דמהני לענין דיכול לעשות קנינים דבזה מהות השליחות הוא מסירת כח שע"י השליחות מקבל השליח כח שיכול לפעול עבור המשלח, ב' שליחות 'מעשה' כמו לעבירה וכיוצא' ובזה ענין השליחות הוא רק שהמעשה של השליח מתייחס למשלח. [אולם יש מולקין ע"ז והוכיחו מתוס' דמעילה (דף לא. ד"ה אלמא) דרק צנני שליחות הוי מדין שליחות, וצנני' אינו מדין שליחות, והא דלא מהני צנני שליחות כמו קטן משום דצנני הרב וצנני התלמיד צנני מן שומעין פועל שאינו שלוחו, משא"כ בקטן דל"ש סברא זו, עיין פנ"י קידושין דף מז:].